

Ярослав Гапанович

здобувач ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКУ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглянуто адміністративно-правовий, економічний та інформаційно-аналітичний механізми регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації, визначені проблемні питання, що виникають у процесі здійснення державної регуляторної політики. Автором запропоновано практичні рекомендації щодо їх вирішення, шляхи удосконалення механізмів.

Ключові слова: сфера зв'язку та інформатизації, державна регуляторна політика, адміністративно-правовий механізм, державний нагляд, економічний механізм, інформаційно-аналітичний механізм, добре врядування.

Yaroslav Gapanovich

THE MECHANISMS OF STATE REGULATORY POLICY IN THE SPHERE OF COMMUNICATIONS AND INFORMATIZATION: WAYS FOR IMPROVEMENT

The article considers the legal and administrative, economic and informational-analytical mechanisms of regulatory policy in the sphere of communication and Informatization, defined problematic issues arising in the implementation of state regulatory policy. The author offers practical recommendations on ways of improving mechanisms.

Keywords: sphere of communication and information, the state regulatory policy, administrative and legal mechanism of public oversight, economic mechanism, information-analytical mechanism, good governance.

Ярослав Гапанович

МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГУЛЯТОРНОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ СВЯЗИ И ИНФОРМАТИЗАЦИИ: ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

В статье рассмотрены административно-правовой, экономической и информационно-аналитической механизмы регуляторной политики в сфере связи и информатизации, определены проблемные вопросы, возникающие в процессе осуществления государственной регуляторной политики. Автором предложены практические рекомендации по их решению, пути совершенствования механизмов.

Ключевые слова: сфера связи и информатизации, государственная регуляторная политика, административно-правовой механизм, государственный надзор, экономический механизм, информационно-аналитический механизм, хорошее управление.

➤ Перехід до ринкової економіки і поява нового для України економічного явища наприкінці ХХ століття – підприємництва – змусили переглянути всю систему державного управління у сфері економіки, у тому числі й у галузі зв'язку, починаючи від його об'єкта і принципів здійснення, закінчуючи окремими механізмами. Одночасно змінилися значення і мета державного управління у галузі зв'язку, його методологія звільнилася від ідеологічних пут, відкрився шлях для нових пошуків співвідношення публічного і приватного економічних інтересів.

Завдяки праці вчених сформульовані теоретико-методологічні принципи державного управління, у тому числі й через застосування адміністративно-правових, економічних, інформаційно-аналітичних механізмів провадження регуляторної політики. Разом з тим, проблеми пошуку дієвих механізмів формування та реалізації державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації є новими для України і потребують фундаментальних досліджень.

➤ Вагомий внесок у розробку даних проблем внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Г. В. Атаманчук, А. Г. Ахламов, Ю. М. Бажал, З. В. Балабасва, Т. А. Бергой, І. Л. Бачіло, Т. М. Безверхнюк, К. І. Беляков, А. С. Васильєв, М. Вебер, Ж. Ведель, П. П. Воробієнко, В. М. Гаращук, А. Н. Горницький, В. М. Горшенєв, М. І. Долішній, С. Д. Дзюбик, І. Я. Дюрягін, Г. Емер-

сон, Л. Ерхард, М. М. Іжа, В. І. Кноррінг, А. П. Коренєв, Т. М. Кравцова, Б. М. Лазарєв, Б. З. Мільнер, М. М. Миколайчук, Ю. Б. Молодожен, О. Г. Мордвінов, П. І. Надолішній, Д. М. Овсянко, В. М. Орлов, О. І. Остапенко, Т. І. Пахомова, М. А. Погребняк, В. М. Попович, Л. Л. Приходченко, І. В. Розпутенко, С. Є. Саханенко, Л. В. Сморгунюв, Дж. Стігліц, Ю. П. Сурмін, Ю. О. Тихоміров, Ф. Уебстер, А. Файоль, С. В. Фіалко, В. В. Цветков, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученк, та інші. Водночас, у роботах вчених питання державного регулювання у конкретній сфері зв'язку та інформатизації порушуються частково.

➤ Мета дослідження полягає у визначенні механізмів державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації та у формулюванні рекомендацій щодо їх удосконалення.

Об'єкт дослідження – механізми державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення механізмів державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації.

➤ Політика (від грецьк. Politika – мистецтво управління державою) – організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована, головним чином, на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення потреб, для

життя людей [1, с. 154]. Згідно з Енциклопедією державного управління, державна регуляторна політика – це постійний та послідовний курс органів влади та місцевого самоврядування на впровадження оптимального державного управління в економічній та соціальній сферах, на зменшення їх втручання у діяльність суб'єктів підприємництва, усунення правових, адміністративних, економічних та організаційних перешкод у розвитку господарської діяльності. Вона охоплює всі сфери державного регулювання підприємництва, тобто всі види регуляції, які встановлюють обов'язки та стосуються прав, свобод й законних інтересів громадян і суб'єктів господарської діяльності [2, с. 140]. З урахуванням існуючих особливостей, державну регуляторну політику у сфері зв'язку та інформатизації можливо визначити як сектор державної політики, спрямований на досягнення безпечного стану та сталий розвиток цієї сфери суспільного життя у системі «людина–природа–суспільство» шляхом адміністративно-правового, економічного, інформаційного регулювання діяльності суб'єктів ринків телекомунікацій, послуг поштового зв'язку, інформатизації, користувачів радіочастотним ресурсом України, процесів надання якісних телекомунікаційних та інших послуг зі зв'язку та інформатизації, удосконалення адміністративних, публічно-правових відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією, законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Особливістю державного регулювання є те, що регулювання здійснюється за допомогою механізмів. Вітчизняними вченими механізм державного управління визначається як спосіб розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних форм і методів управління. В. Д. Бакуменко до механізмів державного управління відносить практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. Йдеться про механізм управління державою, коли фактори управління є внутрішніми, або про механізми взаємодії з іншими державами, коли ці фактори є зовнішніми [3, с. 116].

Однак поняття «механізми державного регулювання» стосовно сфери зв'язку та інформатизації сьогодні чітко не визначено. Якщо співвіднести між собою поняття «механізм державного регулювання» та «інструмент державного регулювання», слід зазначити, що механізм державного регулювання – як складний системний процес, відбувається через застосування інструментів державного регулювання задля забезпечення його дії і досягнення поставленої мети. З огляду на вищезазначені особливості поняття «механізми», механізми державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації (механізми державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації) визначимо як сукупність інструментів (комплексу політичних, економічних, адміністративних, правових, організаційних, інформаційних засобів) практичного цілеспрямованого впливу держави на діяльність суб'єктів ринків (телекомунікацій, послуг поштового зв'язку, інформатизації), користувачів радіочастотним ресурсом України, пов'язану з наданням телекомунікаційних та інших послуг зі зв'язку та інформатизації, що забезпечує їх якісне надання та сталий розвиток

зазначених ринків, охорону прав, свобод та законних інтересів громадян, осіб, суб'єктів діяльності та інтересів держави у спосіб, що встановлений Конституцією, законами України та іншими нормативно-правовими актами. Інструменти державного регулювання – це сукупність принципів, функцій, способів, методів, форм та засобів, які забезпечують дію того чи іншого механізму державного регулювання. Дослідженням виявлено два елементи механізму державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації: перший елемент – це механізм формування державної регуляторної політики; другим елементом є механізм реалізації державної регуляторної політики. Механізм формування державної регуляторної політики відтворює послідовність дій уповноважених органів державної влади та інших органів публічної влади, які приймають участь у формуванні державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації. Механізм реалізації державної регуляторної політики містить у собі практичні інструменти державного регулювання, за допомогою яких суб'єкти публічної влади втілюють її у життя.

За спорідненими ознаками механізми державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації можливо розподілити на: адміністративно-правовий, економічний, інформаційно-аналітичний [4, с. 52–53]. Слід зазначити, що всі ці базові механізми взаємопов'язані один з одним та складають систему державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації.

Головним адміністративно-правовим механізмом державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації виступає державний нагляд. Державний нагляд є однією з форм регуляторної діяльності держави та способом втілення державної регуляторної політики за допомогою адміністративних та правових важелів. Відмінна риса адміністративно-правового регулювання полягає у тому, що воно має специфічний механізм. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання використовується в теорії для розкриття взаємодії різних елементів адміністративно-правової системи, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив держави на суспільні відносини з метою їх впорядкування.

Державний нагляд, як специфічний механізм адміністративно-правового регулювання, – це узятя в єдності система адміністративних і правових засобів, методів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок [4, с. 53]. Враховуючи дослідження різних авторів зі співвідношення понять «контроль» і «нагляд», існуючої класифікації державного контролю, треба зауважити, що державний нагляд у сфері зв'язку та інформатизації слід вважати елементом державного контролю, здійснюваного органами державної влади, а нагляд походить від нього й має свої характерні відмінності.

Наступним важливим механізмом державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації є економічний механізм, який можемо визначити як сукупність необхідних ресурсів, економічних способів, методів та засобів практичного впливу держави на діяльність суб'єктів ринків (телекомунікацій, послуг поштового зв'язку, інформатизації), користувачів радіочастотним ресурсом України, пов'язану з наданням телекомунікаційних та інших послуг зі зв'язку та інформатизації, що забезпечує їх сталий розвиток та охорону прав, свобод і законних інтересів у спосіб, що встановлені Конституцією, законами України та іншими нормативно-правовими

актами. «Через застосування економічного механізму створюються умови для ефективного функціонування ринку та вирішення проблем, які сам ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх неефективно» [2, с. 403]. Економічний механізм, як і інші механізми, спрямований на стабілізацію та розвиток ринку, створення умов для здорової конкуренції за допомогою фінансових та економічних важелів, підтримку вітчизняного товаровиробника. Економічний механізм державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації містить: 1) проведення антициклічної політики з метою стабілізації економічних коливань; 2) підтримання оптимального співвідношення між попитом та пропозицією на товари та робочу силу; 3) захист вітчизняного товаровиробника та державну підтримку впровадження новітніх технологій; 4) перерозподіл ресурсів; 5) забезпечення рівних умов діяльності суб'єктів, здорову конкуренцію та боротьбу з монополізмом на ринку; 6) мінімізацію неминучих негативних наслідків ринкових процесів; 7) забезпечення соціального захисту найбільш вразливих верств ринкового суспільства; 8) ліцензування та реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності; 9) тарифне регулювання; 10) створення сприятливих організаційних та економічних умов для залучення інвестицій; 11) моніторинг стану ринків 12) інші. Здійснюється за допомогою таких інструментів, як: державне тарифне регулювання; бюджетування та інвестування; ліцензування та дозвільна система; програмно-цільовий метод планування; регулювання співвідношення між експортом та імпортом технічних засобів та послуг; статистичний аналіз; моніторинг, інші.

Подальші теоретичні дослідження поняття «механізмів державної регуляторної політики» показали важливу роль інформаційно-аналітичного механізму в процесі формування та реалізації державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації. С. О. Телешун визначає інформаційно-аналітичну роботу як сукупність дій, що відбуваються в інтересах підвищення ефективності управлінської діяльності й мають на меті пізнання сутності, причин, тенденцій розвитку подій і явищ у політиці, розгляд і оцінювання ситуацій, вироблення на основі аналізу й обробки інформації висновків, рекомендацій, коментарів. Метою інформаційно-аналітичної роботи є пізнання сутності, причин, тенденцій політичних, соціально-економічних подій і явищ для обґрунтування прийняття відповідних рішень [5, с. 225]. Отже, інформаційно-аналітичний механізм регуляторної політики держави у сфері зв'язку та інформатизації визначимо як механізм практичної реалізації регуляторних функцій держави, заснований на процесах збирання, аналітичної обробки, зберігання та застосування (розповсюдження) інформації про стан ринків сфери зв'язку та інформатизації, результативності регуляторного впливу держави на ринкові відносини, що спрямовані на розвиток ринків та підвищення якості послуг споживачам у спосіб, передбачений Конституцією України та нормативно-правовими актами. Цей механізм поєднує у собі деякі інструменти інших регуляторних механізмів. Наприклад, збір та обробку інформації, отриманої під час здійснення заходів державного нагляду, збір та статистичну обробку інформації суб'єктів ринку або збір та систематизацію адміністративно-правової інформації під час адміністративних процедур.

Завдання та шляхи удосконалення адміністративно-правового, економічного та інформаційно-аналітичного механізмів державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації для цілей розвитку суспільства

витають з міжнародних нормативно-правових актів. Одним з таких актів є Туніська програма для інформаційного суспільства від 15.11.2005 [6, с. 1]. Існування цифрової нерівності й проблеми, що виникають перед багатьма країнами, змушують робити вибір між багатьма конкуруючими завданнями при плануванні свого розвитку й обґрунтуванням потреб у коштах на розвиток, маючи при цьому обмежені ресурси. Масштаб проблеми, пов'язаної з подоланням цифрової нерівності, потребує адекватних і постійних інвестицій до інфраструктури ІКТ і послуги ІКТ, а також підвищення компетентності й передачі технології протягом багатьох прийдешніх років.

Недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією (254к/96-ВР) та законами України, є головним напрямом державної регуляторної політики, про що зазначено у статті 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [7]. Вирішити ці масштабні завдання можливо лише шляхом застосування новітніх механізмів і технологій управління, використання (перерозподілу) якісних ресурсів.

Зважаючи на кризовий стан економіки країни, відсутність у сфері зв'язку та інформатизації державного сектору економіки, найбільш вдалою моделлю розвитку, на нашу думку, буде змішана модель регулювання ринків, яка складатиметься з системи державного регулювання та системи ринкової саморегуляції. Впровадження такої моделі повинно супроводжуватися достовірною оцінкою реального стану ринків, виробленням стратегії розвитку та здійсненням дієвого державного контролю (нагляду) за наслідками дії механізмів реалізації сформованої політики.

Адміністративно-правове регулювання реалізації державних проектів і програм сьогодні виступає в якості доктринальної програми інституалізації принципів соціально орієнтованої ринкової економіки, які передбачають часткову відмову від ідеї «вільного ринку» на користь системи державного регулювання соціально-економічних процесів, особливо у період кризи цього ринку. Пропонуємо напрями удосконалення адміністративно-правового механізму у сфері зв'язку та інформатизації обрати виходячи з поняття адміністративної системи державного управління, викладеного Президентом України в Указі від 22.07.1998 № 810/98 «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» [8, с. 41], а саме: удосконалення нормативно-правової бази регуляторної діяльності; модернізація інститутів державного регулювання та їх управлінської діяльності;

удосконалення державного нагляду (контролю); забезпечення рівних прав у публічно-правових та матеріальних відносинах держави та суб'єктів ринків щодо вимоги належної поведінки з обох сторін.

Слід зауважити, що поряд з вагомим нормативно-правовим надбанням у сфері зв'язку, сьогодні в державі майже нічого не зроблено в аспекті нормативно-правового забезпечення процесу державного регулювання ринку інформатизації та надання послуг з інформатизації. Фахівцями з формування та реалізації державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації визнається нагальна потреба створення нормативно-правової бази інформатизації, яка повинна містити: систему захисту авторських прав і особистості

інформації; національні стандарти у сфері інформатизації; нормативно-правове забезпечення функціонування державних проектів інформатизації (проекту створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури (НІКІ)), забезпечення оптимізації діючої мережі зв'язку та передачі даних, засади будівництва нових сучасних каналів і мереж зв'язку, заснованих на логічних з'єднаннях з застосуванням уніфікованих протоколів обміну сигналами, пакетами, повідомленнями; шляхи формування комп'ютерної мережі освіти, науки та культури як частини загальносвітової мережі Інтернет; законодавче підґрунтя для взаємодії органів влади, відомств, установ, осіб під час реалізації державної політики у сфері зв'язку та інформатизації; способи створення та реєстрації баз персональних даних; алгоритми здійснення заходів щодо інформаційної безпеки. Гідним уваги є великий практичний світовий досвід Євросоюзу з унормування діяльності сфери зв'язку та інформатизації, втілений у Директивах Європейського Парламенту.

В умовах нової парадигми державного регулювання, необхідності розвитку як ринку телекомунікацій, так і ринку інформатизації, перед Регулятором і цими ринками виникають загрози адміністративного, правового, інформаційного й економічного характеру, здатні впливати на якість проведеної політики і які слід мінімізувати. До них віднесено: відсутність нормативно-правового упорядкування злагодженої взаємодії органів публічної влади з питань зв'язку та інформатизації; протидія захисту авторських прав і особистісної інформації, а також демонополізації інформаційного простору України; використання неліцензованого й несертифікованого програмного забезпечення, засобів і комплексів обробки інформації. Наявність на ринку постачальників послуг, що надають споживачам неякісні послуги та не мають державної реєстрації і дозвільних документів, порушують правовий режим діяльності ринку. Протиправне ведення бізнесу в кіберпросторі з використанням різних, у тому числі непрозорих схем, приховування доходів і несплата до державного бюджету податків порушують права і свободи громадян, послаблюють ринкове конкурентне середовище. Порушення існуючих раніше в регіонах країни електронних алгоритмів попередження про негативні наслідки впливу екологічних ризиків (системи циркулярного зв'язку та централізованого оповіщення), відставання вітчизняних інформаційних технологій від світових, посилюють існуючі ризики у сфері зв'язку та інформатизації.

Удосконалення системи державного регулювання у сфері зв'язку та інформатизації через модернізацію її економічних механізмів доцільно, на наш погляд, здійснити шляхом: демонополізації ринку та стимулювання конкуренції, спрощення доступу на ринок нових суб'єктів; забезпечення надходження інвестицій з метою розроблення і втілення в життя інноваційних проектів; створення Національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури та індустріальних парків, часткового державного кредитування проектів будівництва об'єктів та споруд зв'язку та інформатизації у сільській місцевості; державного регулювання кіберпростору на регіональному та національному рівнях; стимулювання постачання на ринок товарів та послуг суспільного споживання; створення умов для виникнення позитивних екстерналій; проведення державою зваженої тарифної політики. Запровадження для операторів (провайдерів) телекомунікацій компенсованих знижок на регульовані державою тарифи на надання адміністративних послуг, телекомунікаційних та інформаційних послуг, послуг по-

штового зв'язку, на ставки оподаткування для суб'єктів господарської діяльності у сільській місцевості стимулюватиме приплив операторів у село, оптимізує процес надання телекомунікаційних послуг. Бенчмаркінг, залучення регіональних операторів, провайдерів телекомунікацій місцевого рівня для втілення у життя державних проектів зі зв'язку та інформатизації; запровадження програмно-цільового методу планування бюджетування та інвестування; створення привабливого інвестиційного клімату для інвесторів сприятиме розвитку ринку. Запровадження державно-приватного партнерства та застосування концесійних угод, регулювання співвідношення між експортом та імпортом технічних засобів телекомунікацій та послуг, модернізація способів здійснення моніторингу та статистичного аналізу, створення постійного інтерактивного зв'язку державного регулятора з суб'єктами ринку, споживачами послуг з метою отримання достовірної інформації про стан ринку є перспективними інструментами реалізації регуляторної політики держави у сфері зв'язку та інформатизації.

Для ефективного застосування всіх регуляторних механізмів ключове значення набула розробка і реалізація екостратегії політики ефективного управління «Good governance» у сфері зв'язку та інформатизації, заснованої на екосвідомості, підзвітності регулятора суб'єктам ринку та гнучкому регулюванні, здійсненні взаємодії інститутів громадянського суспільства і максимально залученні їх до процесів прийняття рішень, громадським контролю та усунення суспільних проблем. Нові управлінські рішення «Good governance» мають містити: впровадження державних критеріїв оцінки ефективності процесів інформатизації; вироблення системи оцінок стану інформатизації (національний стандарт інформатизації); вироблення показників для оцінки ризиків у сфері зв'язку та інформатизації; побудова і використання конвергентних інтегрованих мультисервісних телекомунікаційних мереж і систем обміну інформацією на основі застосування безпечних технологій, одним з головних критеріїв функціонування яких є безпека життя і здоров'я людей, екосистеми регіону; створення комфортних умов операторам (провайдерам) для ведення діяльності на ринку телекомунікацій та інформатизації; всебічне забезпечення умов надання споживачам якісних телекомунікаційних послуг та державного нагляду (контролю); регіоналізацію ринків телекомунікаційних, інформаційних послуг з врахуванням регіональних особливостей; здійснення в регіоні ефективного взаємодії суб'єктів публічної влади; забезпечення балансу централізації та децентралізації влади за принципом субсидіарності з наданням необхідних ресурсів.

Об'єктивною основою подальшого розвитку сучасного суспільства є впровадження інфокомунікаційних технологій, створення на їхній основі національних інформаційних інфраструктур, які дозволяють підвищити ефективність економіки країни, покращити соціальний устрій, забезпечити конкурентоспроможність товарів та послуг.

Головним напрямом подальшого досліджень є шляхи підвищення ефективності дії механізмів реалізації державної регуляторної політики у сфері зв'язку та інформатизації.

Література.

1. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук. – ред.

колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук. – ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.

3. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / Кол. Авт.; За заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с. Державне управління : Словн. – довід. / Уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар, В. М. Князєв, С. О. Кравченко, Л. Г. Штика; За заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.

4. Гапанович Я. В. Державний нагляд – як адміністративно-правовий механізм регуляторної політики держави в сфері телекомунікацій, послуг поштового зв'язку, користування радіочастотним ресурсом України. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.. ОРІДУ / [голов. ред. М.М. Іжа]. Вип. 1 (45). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – с. 51–54.

5. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентіві України ; наук. – ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук. – ред. колегія : Ю. В. Сурмін (співголова), П. І. Надолишній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.

6. Міжнародний Союз Електрозв'язку. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Туніська програма для інформаційного суспільства, Міжнародний документ від 15.11.2005. – [Електронний ресурс] : - Режим доступу: <http://ruh.znaimo.com.ua/index-25755.html?page=8>.

7. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», документ № 1160-15, остання редакція від 01.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

8. Президент України. Указ від 22.07.1998 № 810/98 в редакції від 28.05.2006 «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/810/98/page>.